

Halina Widła
Uniwersytet Śląski
halina.widla@us.edu.pl

Maciej Smuk

*OD CECH OSOBOWOŚCI DO KOMPETENCJI SAVOIR-ÊTRE –
ROZWIJANIE SAMOŚWIADOMOŚCI W NAUCE JĘZYKÓW OBCYCH*

WERSSET, LUBLIN 2016, 250 ss.

Książka Macieja Smuka *Od cech osobowości do kompetencji savoir-être – rozwijanie samoświadomości w nauce języków obcych* składa się z trzech rozdziałów podbudowy teoretycznej stanowiących przygotowanie problemu empirycznego, dwóch rozdziałów omawiających badania własne, a także z wniosków, bibliografii, spisu tabel i ilustracji oraz załączników.

Praca ma oryginalną strukturę, Autor przygotował bowiem zarówno wstęp, jak i wprowadzenie, odgarniając tym samym krótkie informacje o wartości i strukturze pracy od refleksji nt. kompetencji zarządzania uwarunkowaniami osobowymi (*savoir-être*) – kluczowego pojęcia, będącego obiektem prezentowanych badań. Maciej Smuk bardzo przekonująco wyjaśnia nie tylko powody, dla których czynniki o charakterze kognitywnym, afektywnym i społecznym winny zostać uznane za osobną kompetencję, ale również przyczyny trudności z uwzględnieniem tej kompetencji w glottodydaktycznym procesie.

Przyczyny takiego stanu rzeczy doskonale oddaje rozdział pierwszy pt. *Uwarunkowania osobowe w ESOKJ i piśmiennictwie specjalistycznym – ujęcia, interpretacje, polemika*, w którym Autor syntetycznie, a zarazem jasno przedstawia wiedzę dostępną na temat uwarunkowań osobowych w literaturze przedmiotu. To bardzo wartościowa lektura nie tylko dla badacza, ale też dla każdego fachowca zajmującego się nauczaniem języków. Maciej Smuk umiejętnie porządkuje wiedzę czytelnika – zwraca przy tym uwagę na „różne postrzeganie udziału

cech indywidualnych uczniów w opanowywaniu umiejętności komunikacyjnych” i prowadzi go od pierwszych momentów dostrzeżenia indywidualności ucznia do aktualnie przyjętego zestawu ogólnych kompetencji upowszechnionego przez ESOKJ. Zestaw ów, pokazany na rys. nr 1 (str. 25), obnaża podnoszony w monografii problem: według współczesnego stanu wiedzy na trzy kompetencje ogólne (wiedza, umiejętności i umiejętność uczenia się) składają się liczne elementy, dokładnie określone, opisane i uwzględnione w metodach nauczania. Natomiast w przypadku czwartej kompetencji – zarządzania uwarunkowaniami osobowymi – rubryka pozostaje pusta. Jak to możliwe, że w obszarze badawczym glottodydaktyki, zgłębiającej proces nauczania i uczenia się języków obcych, nauki na wskroś humanistycznej, interdyscyplinarnej, nie znalazło się dotąd dość miejsca na głębszą analizę udziału czynników osobowych? Przyczyna jest banalna: wielowątkowość zagadnień składających się na opis tego pojęcia oznacza w praktyce trudności z ogarnięciem wszystkich czynników – stąd brak precyzji i chaos pojęciowy, niepełne, wybiórcze analizy, różna hierarchizacja wagi poszczególnych zagadnień, niespójne wnioski. Rys. nr 3, który Autor umieścił w podsumowaniu (por. str. 26), trafnie ujmuje sedno problemu i zarazem potwierdza jego przyczynę.

W obliczu, jak to sam Autor ujmuje, tak wielkiej dezorientacji w sprawie terminu *savoir-être*, nie dziwi, że podjął się wyzwania powtórnego zdefiniowania uwarunkowań osobowych w terminach kompetencji. Jednocześnie przypomniał on, że aktualnie nie da się „określić jednoznacznie i satysfakcjonująco, jakie komponenty mieszczą się w zbiorze *savoir-être*, które z nich powinny być rozwijane podczas nauki języków obcych, a których nie sposób modyfikować oraz w jakim zakresie kształtowanie *savoir-être* ma stanowić cel procesu glottodydaktycznego i za pomocą jakich narzędzi tego dokonywać” (str. 47). W rozdziale drugim Autor ze znanostwem, klarownie i niezwykle drobniawo analizuje wszystkie uwarunkowania osobowe, co prowadzi do pierwszego znanego mi w literaturze przedmiotu tak holistycznego ujęcia. Lista uwarunkowań osobowych w kontekście nauki języków obcych jest długa i niezwykle zróżnicowana. Badacz bierze pod uwagę uwarunkowania biologiczne i środowiskowe, osobowość i czynniki na nią wpływające, inteligencję, których liczne typologie nie ułatwiają zdefiniowania tego pojęcia, style poznawcze, style uczenia się, strategie uczenia się, zdolności i specjalne uzdolnienia, wartości, postawy, zainteresowania, przekonania, stany gotowości komunikacyjnej i lęków językowych, wreszcie poczucie własnej wartości ucznia. Efektem polemiki z wybiórczym podejściem wielu autorów do wymienionych tematów jest własna propozycja rozumienia kluczowego w pracy pojęcia, a także jego miejsca i roli w procesie glottodydaktycznym.

Dysponując tak jasno sprecyzowaną, pełną definicją uwarunkowań osobowych w uczeniu się języków, w rozdziale trzecim Autor przystąpił do opisu metod, technik i narzędzi służących ich autodiagnozie i diagnozie w nauce języków obcych. Rozdział ten, drobiazgowo i z wielkim znanstwem opisujący możliwości badawcze, doskonale przygotowuje czytelnika do lektury raportu z badań własnych Autora. Zawiera wiele cennych spostrzeżeń i własnych propozycji modyfikacji istniejących już materiałów służących pomiarowi zmiennych indywidualnych. Najcenniejszy jest tutaj autorski model kompetencji zarządzania cechami osobowymi – SSAKK. Akronim ten obejmuje 5 kategorii: (S) samoświadomość – świadomość, (S) samoocena, (A) autokorekta – akceptacja, (K) kierowanie sobą, (K) kompensacja – wspomaganie. Każda z nich zawiera listę adekwatnych subkompetencji. Model jest efektem niezwykle drobiazgowych dociekań, doskonale uargumentowanych przemyśleń i trafnych wniosków wynikających z wiedzy, erudycji i doświadczenia Macieja Smuka.

Dwa kolejne rozdziały dotyczą badań własnych. W rozdziale czwartym, do wspomnianego opisu metod, technik i narzędzi samooceny, Maciej Smuk dodaje autorską propozycję możliwości zastosowania pisemnej autonarracji jako metody autodiagnozy i diagnozy uwarunkowań osobowych w nauce języków obcych, a następnie pokazuje służące temu procedury badawcze, uwzględniając zarówno mocne, jak i słabe strony takiego rozwiązania. Rozdział ten jest wstępem do opisu – w rozdziale piątym – przebiegu własnych badań i szczegółowej dyskusji wyników. To fascynująca lektura nie tylko dla badacza, ale też dla praktyka – dzięki odpowiedniemu przedstawieniu wyników badań można szczegółowo prześledzić również sam proces kształtowania się kompetencji zarządzania uwarunkowaniami osobowymi *savoir-être* respondentów, dobrze ich poznać i co równie ważne – zrozumieć. Pozwala to zerwać z pewnymi niebezpiecznymi stereotypami. Trudno nie zgodzić się z Autorem, który dokonał tak dogłębnej analizy dostępnych narzędzi badawczych i przygotował niezwykle wartościowe autorskie rozwiązanie, że „warto rozważyć stworzenie katalogu prawdziwych twierdzeń dotyczących relacji między różnymi uwarunkowaniami indywidualnymi a nauką języków obcych”. Analiza autonarracji pozwoliła na określenie wpływu uwarunkowań indywidualnych – tak pozytywnego, jak i negatywnego – na naukę języków obcych. Wśród czynników decydujących o przebiegu tej nauki Autor wyodrębnia wpływ systemu szkolnictwa i szkoły, nauczycieli, kolegów, rodziców, formułę zajęć, techniki, typy zadań. Maciej Smuk pokazuje, jak ważną rolę pełni przekonania na temat języków obcych i ich nauki, a także dotychczasowa biografia językowa, tzw. językowe linie życia. Niewątpliwie interesującym pomysłem jest zaczerpnięta z literatury naukowej analiza akapitów wypowiedzi respondentów, często nawiązujących do odczuć i emocji z okresu wczesnej nauki języków.

Przebieg badania własnego, dogłębna, rzetelna analiza i szczegółowa interpretacja danych pozwoliły badaczowi na niebałamutne wnioski. Schemat pokazujący najistotniejsze wątki wskazane przez respondentów i wzajemne uwarunkowania wyodrębnionych czynników umieścił Autor w podsumowaniu wyników badań (por. str. 226).

Książka Macieja Smuka została zredagowana z dużą dbałością o komfort czytelnika. Świadczą o tym anonsujące zawartość kolejnych rozdziałów wstępy, cząstkowe i końcowe podsumowania, którym towarzyszą czytelne rysunki i tabele zwięźle ilustrujące sedno problemu.

Trzeba być wytrawnym analitykiem, by dostrzec luki w prawdziwym zalewie opisów kompetencji i/lub subkompetencji niezbędnych w procesie uczenia się języków, dostępnych w licznych opracowaniach, w wielu językach i tak sprawnie wyłapać wszelkie niedokładności i niespójności terminologiczne i metodologiczne. Maciej Smuk imponuje tą umiejętnością. Klarowność wywodu jeszcze to wrażenie potęguje i sprawia, że poważna praca badawcza – mimo iż najeżona specjalistyczną terminologią – nie jest hermetyczna.

Nieczęsto się zdarza, aby poważna praca naukowa miała szansę stać się obiektem zainteresowania szerokiej grupy odbiorców. W tym wypadku tak się właśnie dzieje. Praca łączy przymioty obszernego, klarownego wywodu, porządkującego wiedzę nt. samoświadomości w nauczaniu z podejściem czysto badawczym – obecne są tu ważne refleksje wynikające z wieloletnich badań własnych, przeprowadzonych w oparciu o dogłębną znajomość teorii i wzbogacone własną cenną propozycją. Dlatego dobrze się stało, że pozycja dostępna będzie dla polskiego czytelnika. Glottodydaktyk znajdzie w niej interesujący wywód, wypełniający lukę w badaniach naukowych i cenne źródło inspiracji do kolejnych analiz dotyczących kompetencji *savoir-être*. Praktyk, który nie zawrze dostrzeżę, jak wielki może być wpływ zmiennych niejęzykowych na opanowywanie językowych kompetencji, zyska kompendium wiedzy nt. optymalizacji nauczania języków obcych. Łatwiej mu będzie przekonać ucznia, dlaczego warto „wmyśleć się w siebie”, pokazać mu, jak to osiągnąć, a samemu zyskać materiał do właściwej diagnozy i wyeliminowania własnych błędów.